

vara fråga om. Brudprefationen med musik återfinnes f. ö. i en Lunds Universitetsbibliotek tillhörig handskrift från tiden efter 1535, liksom också i Högshandskriften från 1540-talet o. a.

Det torde knappast vara för djärvt att antaga att den mässa till vilken vigseln anknutits lika väl varit svensk som latinsk. Kan man anta att den också varit i övrigt sjungen svensk mässa?

Möjligen kan ett bevis för att Olaus Petri redan 1528 förutsett och förutsatt sjungen svensk mässa föreligga i den förut omnämnda boken om sakramenten. Han skriver där: (O. a. a. I. s. 441) »Här aff wil thå fölia ath messan när oss Swenska, böör på Swenst måål *läsin och sungen* (kursiverat av A. A.) warda, ee huru siälsyndt thet synes oss wara, haffuer vtan twiffuel wel siälsynare warit, thå hon här först begynnades läsas på latine, än thet nw kunde wara när hon begynte läsas på Swensko.». Förra delen av detta citat är visserligen en försvenskning av den förut omnämnda tyska förlagen, men senare delen (från ee huru siälsyndt) är Olaus Petris tillägg.¹ Tillägget visar oss att Olaus Petri vid denna tid har erfarenhet av att mässan ter sig märkvärdig för folk, när hon läses på svenska. Den är alltså redan brukad som läst vid denna tid — augusti 1528 — icke uteslutet dock att den även kan hava sjungits redan då, men Olaus håller före att den bör ej blott läsas utan ock sjungas på svenska. Han förutsätter att båda formerna skola finnas. Hade han 1528 verkligen önskat sången bort ur mässan, skulle han förvisso ej heller hava låtit det anförda stycket passera utan justering vid försvenskningen, ty han följer som translator ingalunda slaviskt sin förlaga.

(Forts.)

A. Adell.

Svensk orgelkonst under 1933.²

Tre kyrkomusikaliska högtider ha genom rikt inslag av orgelmusik givit prägeln åt svensk orgelkonst under det gångna året. Vad det första nordiska kyrkomusikermötet i Stockholm den 5—7 maj, Korallekan i Båstad den 5—11 sept. och Tredje allmänna svenska kyrkosångshögtiden i Upsala den 20—23 okt. bjudit såväl av orgelmusik (liturgisk och icke liturgisk) som föredrag och samtal i orgelfrågor torde utan överdrift kunna betecknas såsom något ganska enastående i den svenska orgelkonstens historia.

Det första nordiska kyrkomusikermötets program upptog såväl kör- och orgelkonserter av vart och ett av de i mötet deltagande länderna som högmässor enligt resp. länders gudstjänstritual. Medverkande orgelkonstnärer voro härvid bl. a. E. Bangert och N. O. Raasted, Danmark, E. Mårtenson och A. Maasalo, Finland, A. Sandvold, Norge och O.

¹ För värdefulla anvisningar på denna och andra punkter stannar jag i tacksamhetsskuld till docenterna S. Belfrage och H. Pleijel samt lic. S. Kjellerström och kyrkoherde K. Peters.

² Rapport från K. S. V:s orgelsektion avgiven Centralkommitténs årssammanträde den 8 jan. 1934.

Olsson, Sverige, vilka framförde såväl allmänklassiska tonsättningar som kompositioner ur resp. hemländers orgelproduktion. Av särskilt intresse var det härvid att lägga märke till, huru de olika exekutörernas uppfattning kom till uttryck särskilt i fråga om registrering och frase-ring. Vid detta möte förekom även diskussion om orgelns användning vid gudstjänsten med inledningsanföranden av E. Bangert, Danmark, J. Sundberg, Finland, W. Huus-Hansen, Norge och H. Weman, Sverige. Dessa anföranden ha sedan varit återgivna i Tidskrift för kyrkomusik.

En önskan som starkt gjorde sig förnimbar vid mötet var att det inledda samarbetet mellan Nordens kyrkomusiker måtte fortsätta. Man må på det livligaste hoppas att denna tanke blir förverkligad. Ty inte minst på orgelkonstens, speciellt orgelbyggeriets område, ha de nordiska länderna utan tvivel mycket att lära av varandra.

Vid Koralveckan i Båstad, som anordnats i syfte att föra dess deltagare djupare in i den gregorianska och lutherska koralens värld, var även den liturgiska orgelkonsten rikt företrädd. Såväl i samband med »veckans» gudstjänster som vid särskilda orgelstunder framförde dir. Albert Runbäck på kyrkans bägge orglar ett rikt urval av det värdefullaste den liturgiska orgellitteraturen rymmer. En deltagare skriver härom följande: »Sköna vilostunder i detta arbete i kyrkan (koralövningarna) voro dir. Runbäcks orgel- och sångstunder, vid vilka det yppersta av kyrklig orgelkonst på det yppersta sätt framfördes på kyrkans bägge orglar, vilka väl krävde en uppsats för sig.»

Vid Kyrkosångshögtiden i Uppsala blev orgelkonsten representerad i trefaldig bemärkelse: liturgiskt orgelspel, konsertspel och belysande föredrag i orgelbyggnadsfrågan. På domkyrkans gamla härliga orgelverk av P. L. Åkerman uppbyggde sålunda domkyrkoorganisten Henry Weman vid högtidens gudstjänster åhörarskarorna med förnämlig kyrklig orgelkonst, och vid bl. a. en kyrkokonsert framförde samme organist ett med utsökt smak sammanställt program, där ej heller nutida mästare saknades. Den alltmer brännande orgelbyggnadsfrågan behandlades i ett med spännt intresse emotsett föredrag av dir. Albert Runbäck, Båstad. De i det höginträsanta och sakliga föredraget framförda kraven på bl. a. iakttagande av största möjliga pietet mot vårt gamla orgelbestånd underströks kraftigt i den följande diskussionen, i vilken fil. lic. Bertil Wester, domkyrkoorganisten Henry Weman m. fl. deltog. Ett ovanligt och för alla orgelvänner säkerligen oförlömmeligt inslag i uppsalamötets program var vidare återinvigningen av orgeln i Leufsta bruks kyrka, till vilken mötesdeltagarna inbjudits. Detta orgelverk av Johan Niclas Cahman (1700-talet) hade på initiativ och under ledning av fil. lic. Bertil Wester undergått en genomgripande restaurering. (Om Leufsta-orgeln, se artikel av B. Wester i Kyrkosångsförbundet, årgång 1933, nr 7). I anslutning till invigningen, som firades med musikgudstjänst, höll lic. Wester föredrag om Leufstaorgeln och samtida svenskt orgelbyggeri. Som organist tjänstgjorde fröken Gunhild Schedin, vilken under medverkan av violinisterna prof. Sven Kjellström och fröken Magda Leijonmarck utförde tonsättningar av Pachelbel, Händel och Buxtehude. Som ett ärevärdigt monument över en svunnen epok i svensk orgelbyggnadshistoria reser

sig den nu iordningställda Cahmanorgeln i Leufsta bruks kyrka. Med sitt bibehållna klingande ryggpositiv och sin säregna klang i övrigt torde den vara unik i vårt land. Och då dess egenart även i tekniskt hänseende synes vara tillvaratagen på ett ytterst pietetsfullt sätt, borde ingen, som intresserar sig för svensk orgelkultur, underlåta att på ort och ställe studera mästerverket.

Förutom vid ovannämnda högtider har orgelmusik kommit till utförande i på det hela taget samma omfattning som under närmast föregående år. Bland orgelkonserter givna av utländska artister är att nämna: domorganist N. O. Raastedts radiokonsert i S:t Jakobs kyrka, professor F. Heitmanns uppträdande i Engelbrektskyrkan och Uppsala domkyrka samt Madame Braquemonds konsert i Stockholms stadshus.

Följande tonsättningar för orgel ha under året utgivits: Fantasi över koralen »Eja, mitt hjärta» av Ivar Widéen (komponistens förslag) samt Allegro festivo och Koralpartita (Lov vare dig, o Jesu Krist) av Waldemar Åhlén (Nordiska musikförlaget).

Bland orgelkompositioner som föreligga i manuskript märkas: Variationer över en dalakoral av Oskar Lindberg samt en ny preludiesamling av Daniel Olson.

Följande uppsatser om orglar och orgelmusik ha publicerats:

i Tidskrift för kyrkomusik:

G. Schedin: Gammal engelsk orgelmusik, Gottfrid Silbermann och Orgeln i All Hallows church samt W. Åhlén: Nya orgelnoter;

i Kyrkosångsförbundet:

B. Wester: Ett apropos till Cahmanorgeln i Leufsta (jmf. ovan) i Svenska Dagbladet: (under strecket)

H. Weman: Gamla orglar och nya;

i Fornvännen, häfte 4:

B. Wester: Orgelverket i Leufsta bruks kyrka samt i häfte VI, samma tidskrift: W. Karlsson: Orgeln i Ljungby kyrka;

i Tidskrift för musikkforskning:

S. Wistedt: Ett bidrag till en Vögler-biografi.

Som ett ytterligt värdefullt och viktigt led till kännedomen om vår äldsta svenska orgelkultur är att nämna framlidne bibliotekarien C. F. Hennerbergs uppsats, intagen i en under utgivning varande del av samlingsverket Nordisk kultur, nämligen Orglar i Norden under medeltiden.

Bland anmälda noter och arbeten om orglar må nämnas: C. Beck: Sonatina och Två preludier, N. Bruhns: 3 Preludier, J. L. Emborg: Sonat för Violin och Orgel, W. Fortner: Toccata och fuga samt Konsert för orgel och stråkorkester, H. Diestler: Orgelpartita, Hemmets koralbok, redigerad av O. Olsson, Fr. Höjer: 4 Preludien, L. Kaestel: 24 Pre- og Postludier, J. Morén: Koral med variationer och Jul, D. Olson och A. G. Joelsom: Koralförspel, C. Elis: Orgelwörterbuch och Br. Weigl: Handbuch der Orgellitteratur.

Vidare är att anteckna en diskussion som pågått i Tidskrift för kyrkomusik rörande den nya organistexamen. Inlägg ha därvid gjorts av F. M. Allard, B. Anrep-Nordin, G. Aulén, J. Hedar, D. Olson, C. Rogberg, S. Sjöberg och H. Weman, vilka samtliga ställt det nuvarande exa-

menssystemet för- och nackdelar i saklig belysning. Det är ur vår kyrkomusikkulturs egen synpunkt livligt att hoppas att de värdefulla synpunkter och uppslag som i detta meningsutbyte kommit fram, må vinna beaktande hos dem det vederbör. Vad som synes särdeles önskvärt är, att åtgärder snarast vidtagas i syfte att ernå största möjliga enhetlighet vid bedömandet av examensproven. Av vissa ting att döma, t. ex. det i överraskande grad divergerande antalet kuggade examinander å olika examensorter, förefaller ett dylikt önskemål mer än berättigat. Sammanlagt ha 138 personer avlagt den lägre organistexamen under det gångna året. Det kan med hänsyn till denna höga siffra ifrågasättas, om icke en reglering av tillströmningen till organistbanan bör äga rum. Om så ej sker, torde man nämligen med skäl kunna befara att ett organistproletariat förr eller senare uppstår. Måne icke ett enkelt men på samma gång effektivt medel till förhindrande härav vore att höja fordringarna för den lägre organistexamen?

Till hjälp för organister har i Tidskrift för kyrkomusik varit publicerad en av domkyrkokapellmästaren J. Hedar uppgjord förteckning på orgellitteratur, varur lämpliga postludier kan hämtas. Anvisningar angående postludieval har den intresserade dessutom haft att tillgå i samtliga nummer av »Kyrkosångsförbundet» under rubriken Kyrkoåret i kyrkomusiken.

Rörande Nordiska Museets verksamhet meddelar lic. B. Wester följande:

»Nordiska museets samling av beskrivna äldre svenska kyrkorglar, sammanförda i Nordiska museets orgelinventarium, har under året utökats med ett antal nyundersökta orglar, bland vilka särskilt märkes orgelverket i Leufsta bruks kyrka, Uppland, vars konservering och restaurering skötts av Nordiska Museet. Konservator och restaurator har varit orgelbyggaren John Vesterlund, Leufsta bruk.

Förutom orgelinventariet i Nordiska museet har undertecknad sistlidna sommar bedrivit inventeringar av gamla orglar, bl. a. i Hälsingland, Västergötland, Östergötland, Bohuslän och Skåne. Föredrag om orglar har av undertecknad hållits i Leufsta bruk i samband med återinvigningen av den omskrivna iståndsatta gamla orgeln, byggd av Joh. Niclas Cahman 1725—1728.»

En liturgisk-kyrkomusikalisk kurs ägde rum i Skellefteå 14—19 augusti. I kursen som anordnades av Luleå stifts kyrkosångsförbund på initiativ av dess ordförande, kyrkoherde J. Norgren, Kalix, deltog ett 40-tal organister. Ledare för kursen voro domkyrkovicepastor A. Adell samt musikdirektörerna Adolf Andrén och Waldemar Ählén (om denna kurs se Tidskrift för kyrkomusik, nr 8-9, årgång 1933).

Om sålunda en allt större livaktighet förmärkes å flera av orgelkonstens områden, en livaktighet med berikande och fördjupande av den rent kyrkliga orgelmusiken som ledstjärna, så kan å ett annat område av den samma, nämligen orgelbyggeriet, däremot knappast iakttagas något framåtskridande. Ett studium av föreliggande dispositioner över nyuppförda orglar ger vid handen, att vårt land i stort sett ännu är oberört av de renässansvågor, som sköljt över andra länder, exempelvis Danmark. Tecken

på en begynnande omvändelse hos vederbörande saknas visserligen ej. Och rättvisligen skall det medges att näppeligen tillförene det talats och skrivits så mycket och så förnuftiga ting i orgelfrågan som under det sistförflutna året. Men från dessa ansatser till en verklig reformering av vårt inhemska orgelbyggeri är steget långt. Orgeln, icke ett mer eller mindre lyckat eller misslyckat orkestersurrogat, utan ett självständigt instrument, *fullt motsvarande först och främst liturgiskt-kyrkliga krav*, må det alltjämt vara målet för strävandena på detta område. Utan tvivel är fortsatt upplysning härvid nödvändig. Men huruvida vi ett år härefter skola ha närmat eller fjärrmat oss det uppställda målet, är dock ytterst beroende på om viljan till *ett sunt, sakligt och opartiskt* ställningstagande till orgelproblemet är tillfinnandes hos vårt lands organister.

Waldemar Ahlén.

Samverkan mellan präster och konstnärer.

Torsdagen den 1 mars samlades i Stockholm en del präster, konstnärer och representanter för konstvärden i landet för att på inbjudan av Diakonistyrelsens konstutskott diskutera möjligheterna för ökad samverkan mellan präster och konstnärer i frågor rörande kyrkornas prydnad. Redan i ärkebiskop E. Eidems inledningsanförande tolkades den vidsynthet, som gick som en röd tråd genom hela mötet. Den levande konsten får ej pressas in i en trång, prästerlig syn, sade ärkebiskopen, men i kyrkans tjänst får den icke vara självändamål.

Riksantikvarien Sigurd Curman betonade också konstnärens frihet. Av en god kyrkomålare fordras djup och intensitet gentemot uppgiften och därtill konstnärlig genialitet. Prästen har emellertid rätt att fordra respekt för kyrkans lära, dess uttryckssätt och symboler, vilket inte bör hindra, att nyskapelse också skall kunna ske. — Domprosten, prof. G. Lizell talade därefter om den nutida kyrkliga bildkonstens undervisande och uppbyggande betydelse. Kyrkokonsten skall äga psalmens förening av enkelhet och personlig individualitet. Endast i undantagsfall bör nutidsbilden komma till användning, ty me-

nighetens förhållande till kyrkokonsten fordrar en viss bundenhet vid traditionen, som i själva verket innehåller föreställningar om de bibliska scenerna.

Professor E. Linderholm lämnade en lång historisk utredning om kyrkokonstens ursprung och historia och betonade betydelsen för konstnären att känna den äkta Jesusbilden, sådan den framgår av modern bibelexegesen. Verkligheten måste eftersträvas; den kan också en modern konstnär träffa tack vare bl. a. vår tids arkeologiska kunskaper. Professor L. önskade även, att scener ur svenska kyrkans liv måtte skildras, t. ex. en viss historisk person i en viss trakt, en minnesvärd händelse i hemtraktens historia. Om all religiös konst bör gälla, att den skall vara kunnande, d. v. s. utförd av mästarehand samt vara verkligt inspirerad. Folkets intresse och smak skola höjas, och ett religiöst stormåleri skall uppstå med kyrkan som mecenat.

Konstnärens synpunkter på sina uppgifter var ämnet för fyra anföranden av professorerna L. I. Wahlman, Otte Sköld, Nils Sjögren samt konstnären Hugo Gehlin. Den förstnämnde behandlade förhållandet mellan konstnären och uppdragsgivaren